

Trekvlinders in 1985 (zesenveertigste jaarverslag) (Lepidoptera)

door

B. J. LEMPKE

Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum), Amsterdam

ABSTRACT. — Migrating Lepidoptera in 1985 (forty-sixth report). Report on the migrants observed in The Netherlands in 1985. An abridged version in English is added at the end.

De winter van 1985 was koud. Reeds op 2.I daalde de thermometer in het oosten tot -6° en in de nacht van 5 op 6.I vroom het te Eelde 10° . De periode van strenge vorst met plaatselijk veel sneeuw duurde tot het eind van de tweede decade. Toen begon de temperatuur langzaam te stijgen en aan het eind van de maand werd het in het zuiden zelfs $+10^{\circ}$. Na de eerste week van februari begon echter een tweede iets minder strenge vorstperiode, ook weer met veel sneeuw, waaraan pas in de laatste week een einde kwam.

In de eerste dagen van maart liep de thermometer korte tijd op tot 9° en eindelijk, op de 12de, kwamen de eerste oranje crocuskopjes boven de grond, maar pas ruim een week later verschenen bij felle zon de knoppen van de paarse en enkele dagen later was de grote rotonde bij het Amstelstation te Amsterdam, die elk jaar als referentiepunt fungeert, overdekt met honderden bloeiende crocussen. Overigens was maart erg somber met vooral in het midden van de maand nachtvorst en overdag slechts enkele graden boven nul.

In de eerste week van april steeg de temperatuur snel door het binnen stromen van tropische lucht, in het zuiden zelfs tot 19° . Met deze luchtstroom arriveerden ook exemplaren van een aantal immigranten. Hetzelfde gebeurde op de Britse eilanden, al was daar zowel het aantal soorten als het aantal exemplaren belangrijk hoger dan hier (Bretherton & Chalmers-Hunt, 1986). In de rest van de maand kwam de thermometer met uitzondering van een paar mooie dagen aan het eind van de tweede decade overdag toch niet hoger dan 7 à 8° . Mei begon dan ook koud, maar al de tweede week verbeterde het weer snel en waren dagen van 20° geen uitzondering. Heel fraai waren de beide Pinksterdagen (26 en 27.V) met $26-30^{\circ}$. Ook de eerste week van juni was nog mooi, maar de rest van de maand was veel te koel (zelden tot 20°) en veel dagen met regen.

De eerste helft van juli was over het algemeen mooi, maar de tweede was, afgezien van een paar fraaie dagen, een stuk minder door harde wind en vooral in de laatste decade nogal wat regenbuien. Dat werd pas beter na de eerste week van augustus, hoewel dagen van 20° of iets meer toch in de minderheid bleven. September begon met een vrij koude eerste decade. De tweede was beter (op 12.IX zelfs 24°) en vooral de laatste week bracht fraai herfstweer dat voortduurde tot in de eerste week van oktober. Daarna daalde de temperatuur geleidelijk tot 14° om aan het einde van de maand op slechts enkele graden boven nul te blijven staan.

De eerste decade van november was nat met veel wind. Later werd het rustiger maar ook kouder met nachtvorst. Op 19 en 20.XI vroom het zelfs overdag, een zeldzaamheid in deze maand. Daarentegen was december zeer zacht, doch in de laatste week vroom het 's nachts, plaatselijk tot 10° , en aan het eind bleef ook overdag de thermometer onder het vriespunt.

Kort samengevat: voorjaar koud en laat, pas tegen het eind veel beter, zomer middelmatig, te veel regendagen om hem mooi te kunnen noemen, daarna meest rustig herfstweer waardoor diverse late waarnemingen gemeld konden worden.

In totaal werden gegevens van 130 medewerkers ontvangen, waaruit het onderstaande verslag samengesteld kon worden.

1, 2. *Pieris brassicae* (Linnaeus) en *Pieris rapae* (Linnaeus). Op 21.V werden op Terschelling op twee plaatsen in totaal ruim 80 westwaarts vliegende exemplaren van *P. brassicae* en 20 exemplaren van *P. rapae* geteld; op 26.V 37 exemplaren van *P. brassicae*, de volgende dag ongeveer 80 en op 4.VI tenslotte weer ruim 60, terwijl op 28.VII ruim 50 exemplaren van *P. rapae* geteld werden, alle vliegend in westwaartse richting (*P. Zumkehr c. s.*). Op 27.V werden

aan het strand te Callantsoog bij prachtig weer van 12-13 uur ongeveer 40 exemplaren van *P. brassicae* geteld, die vanuit zee kwamen aanvliegen en over de duinen verdwenen (W. van Rooijen).

Op 30.V werden op Ameland tussen paal 14 en 15 massa's dode insecten aangetroffen, zowel langs de vloedlijn als langs de laagwaterlijn. Geteld werden 176 *P. brassicae*, 66 *P. rapae*, één *P. napi* (Linnaeus) en één *Drepana falcataria* (Linnaeus). Verder lagen er duizenden hommels, vele honderden kevers en honderden vliegen (J. Snel).

3. *Colias hyale* (Linnaeus). Op 27.V werden op Terschelling drie exemplaren waargenomen, twee aan de zeereep bij paal 4.8 en één in de Kroonpolders, die samen met trekkende *P. brassicae* meevlogen en over zee verdwenen (P. Zumkehr c.s.). Op 2.VII werd een ♂ te Zoetermeer waargenomen (P. van Wely), op 12.VII één te Nederweert (M. van der Donk), op 19.VII één te Echt (W. Vranken) en tenslotte weer één op Terschelling, nu bij paal 1, op 30.VIII. In totaal dus zeven exemplaren, twee meer dan in 1984.

4. *Colias crocea* (Fourcroy). Op 19.VII werd een Oranje luzernevlinder te Echt waargenomen (W. Vranken), op 2.IX vlogen er drie in het Zwin (Zeeuws-Vlaanderen) (M. Jansen) en 30.IX werd de laatste bij Kortgene opgemerkt (J. van Vuure). Met in totaal maar vijf exemplaren dus een zeer slecht seizoen voor deze soort.

5. *Vanessa atalanta* (Linnaeus). Op 4.IV (zie het weeroverzicht) werd het eerste exemplaar bij West-Terschelling gezien (P. Zumkehr c.s.), op 17.IV het tweede te 's-Graveland (A. Grosscurt) en 23.IV het derde te Etten-Leur (zeer afgevlogen, A. Jacobs). In mei en juni was de vlinder heel schaars, maar juli werd beter, hoewel slechts een enkele dag meer dan 20 waargenomen exemplaren opleverde. In de loop van augustus kwamen er een paar dagen met een totaal van meer dan 30 (maximum 46 op 15.VIII), maar pas in de tweede decade van IX werd de Atalanta tamelijk gewoon en kwamen dagtotalen van boven de 100 voor. Het maximum was 150 op 1.X, maar zelfs op 6.X werden nog 33 exemplaren geteld. Doch onmiddellijk daarna daalde het aantal snel tot 35, waarna de vlinder zeer schaars werd. De laatste exemplaren werden op 3 en 4.XI genoteerd (Breda, Hulst, Amsterdam, Rhenen en Joure).

Het totale aantal genoteerde exemplaren bedroeg 3800, wat alleen te danken is aan de sterke toename in de herfst.

Ook nu weer werden Atalanta's opgemerkt die in nazomer en herfst in zuidelijke of zuidwestelijke richting voorbij vlogen. Van 11.VIII-26.X werden bij Beek (Lbg) tijdens vogeltrek waarnemingen in totaal 40 exemplaren geteld (G. van Leeuwen; zie ook zijn in 1986 verschenen artikel over waarnemingen in voorafgaande jaren). Verder werden nog zuidelijk vliegende Atalanta's gemeld van de Hoge Veluwe (zes exemplaren laag boven de grond voorbij vliegend op 30.IX, A. Veldhuyzen), van Griensveen op 5.X (A. Rutten) en van Doesburg op 24.X (Ch. Naves).

6. *Cynthia cardui* (Linnaeus). Het eerste exemplaar werd op 3.IV bij een temperatuur van 18° te Hemrik (Fr.) gezien (J. Sinnema-Bloemen, zie het weeroverzicht!). Verdere aprilwaarnemingen waren: de 17de te Lamswaarde (Zl., J. de Bakker), de 20ste te Bergen (NH., C. Jeekel) en de 21ste te Hengstdijk (G. Sponselee). In V werden 28 exemplaren geteld, vooral in het zuiden, maar er werden ook een paar van Terschelling en Ameland gemeld. Van begin VI tot eind X ontbrak de Distelvlinder praktisch geen dag op de formulieren, aanvankelijk in bescheiden aantallen (maar op 5 en 17.VI toch al ruim 20 exemplaren!), doch in VIII was de vlinder vooral in Zeeuws-Vlaanderen zeer gewoon. Zo werden op de 15de in het Zwin 117 exemplaren op Lamsoor (*Limonium vulgare* Mill.) en Zulte (*Aster tripolium* L.) geteld (R. van Westrienen) en 63 in de Kievittepolder bij Cadzand (L. D'Hoore). Ook in westelijk Zeeuws-Vlaanderen was *cardui* gewoon, zij het niet zo massaal als in de andere helft: op 13.VIII bij Hulst 38 (E. Taalman), op 17.VIII bij Nieuw-Namen 20 (M. Jansen). En buiten Zeeland: op 7.VIII bij Eys 50 (C. Felix), bij Venray in totaal 166 exemplaren (A. Rutten), bij Zoetermeer op 15.VIII 25 (P. van Wely). En in het noorden van Groningen telde mevr. L. Groen van 20.VIII-1.X samen 109 distelvlinders.

In IX kwamen niet meer zulke hoge dagtotalen voor. Vooral in het zuiden was de vlinder schaars geworden, zoals bijv. duidelijk blijkt uit de maandtotalen die E. Vermandel noteerde

voor Hulst en omgeving: 77 in VIII, 18 in IX en maar 3 in X. Totalen van 45 en 44 op 10 en 11.IX en 40 op 26.IX danken we dan ook vooral aan gegevens uit het midden van het land. In X was *cardui* nog bijna de hele maand aanwezig, maar werd wel heel schaars. De laatste werd 3.XI bij Hulst gezien (E. Taelman).

Vermeldenswaard is de vondst van een exemplaar op 25.IX in de lichtval te Kortgene (J. van Vuure). Het jaartotaal bedraagt 3100, een wel heel groot verschil met de 85 van 1984.

In de laatste week van VII werden respectievelijk 24 en 6 rupsen verzameld te Lunteren en te Brummen. Daarvan resulteerden 14 vlinders uit 18 poppen. De rest stierf of was geparasiteerd (J. H. Stolk). Op 25.VII werden op de Hoge Veluwe vijf jonge rupsen gevonden, die later ook verpopten. Maar drie bleken geparasiteerd te zijn door Tachiniden (A. Veldhuyzen). Doch drie bijna volwassen rupsen die 31.VIII te Gulpen gevonden waren, leverden alle half IX de vlinder (F. van Oosterhout). En van vier rupsen die 4.X te Leeuwarden aangetroffen waren, kwamen de vlinders eind X uit (G. Jonker). Zouden late rupsen minder gevaar lopen geparasiteerd te worden?

7. *Lampides boeticus* (Linnaeus). Op 10.VIII werd een exemplaar van deze zeldzame immigrant gezien bij het Korenburgerveen, ten NW van Winterswijk (L. en C. D'Hoore). De waarnemers schreven: „De vlinder liet zich uitstekend van zeer dichtbij op verschillende plekje zien. Hij bleef in de ruigte langs de spoordijk op ongeveer 100 meter van het huis van de opzichter aan de rand van het beschermde veengebied”. Dit is het derde exemplaar dat in Nederland waargenomen is. De beide andere dateren van 1964 (Middelharnis) en van 1967 (Nijmegen).

8. *Acherontia atropos* (Linnaeus). Op 10.VII werd een exemplaar te Hulshorst op licht gevangen (A. Smit). Op 6.IX werd een Doodshoofdvlinder te Deventer aangetroffen (mededeling aan W. Oord), terwijl het Deventer Dagblad op 10.IX ook een exemplaar meldde, mogelijk hetzelfde (G. Flint). Een dood maar vers exemplaar werd 18.IX te Nieuwerkerk (Zl.) gevonden (J. Meerman) en 25.IX werd er één te Callantsoog aangetroffen (J. Koster). Met zekerheid dus slechts vier vlinders. In een tuin te Breskens werd 3.X een pop gevonden, waaruit op 27.XI de vlinder verscheen (L. D'Hoore).

9. *Agrius convolvuli* (Linnaeus). Op 28.VII verscheen te Sint Joost (Lbg.) een Windepijlstaart op de Kamperfoelie (J. Aben). Op 27.VIII werd te Lamswaarde (Zl.) de tweede aangetroffen (J. de Bakker) en op 30.VIII werd de derde te Muiderberg door de kat gevangen (A. van Tuijl).

10. *Nacroglossum stellatarum* (Linnaeus). Op 6.IV (!) vloog in het Amsterdamse stadstuinje van mijn dochter een Kolibrievlinder, eerst op *Rhododendron* × *praecox* (Carr.), daarna op een Schoenlappersplant (*Bergenia crassifolia* (L.) Fritsch). Pas in VII werden weer immigranten opgemerkt, het eerst te Hulst (E. Vermandel) en twee te Nieuwvliet (Zl., Z. W. van Groede) (G. Prang). In die maand werd nog op zes dagen telkens één exemplaar gemeld, o.a. één op Terschelling in het Formerumer bos (P. Zumkehr). Van afstammelingen van deze generatie is al even weinig terecht gekomen. In VIII werd op slechts zes dagen telkens één exemplaar gezien, het laatste op 27.VIII te Echt (W. Vranken). In totaal werden maar 16 exemplaren gemeld van de volgende vindplaatsen: Lbg.: Echt, Steyl; Zl.: Hulst, Aardenburg, Nieuwvliet, Groede; NH.: Amsterdam; Dr.: Coevorden; Fr. Terschelling (West-Terschelling, Formerumer bos, Koegelwiek).

11. *Agrotis ipsilon* (Hufnagel). Op 3.IV (!) werd een exemplaar te Kortgene aangetroffen (J. van Vuure). Het tweede werd pas op 17.V te Stein gezien (pater Munsters). Vanaf begin VI tot eind VIII werd de vlinder wat vaker gemeld, maar steeds in zeer gering aantal. Pas in de tweede decade van IX werd *ipsilon* gewoner, vooral in het zuiden van het land. Het maximum was 90 exemplaren op 20.IX, maar daarvan waren 82 afkomstig uit de vangbak te Stein! Ook op 2.X werden daar nog 80 exemplaren aangetroffen. In de loop van X begonnen de aantallen overal sterk te minderen. Goede dagen waren nog 12.X met 21 en 18.X met 19 exemplaren. Overigens werd de vlinder nog op verschillende dagen in XI gezien, het laatst op de 16de te Kortgene.

In totaal werden 902 exemplaren geteld tegen 323 in 1984. Als altijd waren IX met 500

exemplaren en X met 334 de beste maanden. Opvallend was dat te Melissant, waar toch ook regelmatig waargenomen werd, slecht één *ippsilon* werd gezien. Hij werd vooral gemeld van vindplaatsen in Limburg, verder uit Zl. (Nieuw-Namen, Hulst, Kortgene), ZH. (Melissant, Brielle), NH. (Oostzaan, Oosthuizen, Amsterdam, Naarden), Gdl. (Wageningen, Drempt), Dr. (Ruinen) en Fr. (Terschelling; Nieuw Formerum, Formerumer bos).

12. *Peridroma saucia* (Hübner). In totaal werden slechts vijf exemplaren waargenomen, vier te Kortgene op 10 en 2.IX en 16 en 18.X (J. van Vuure), en één te Brielle, eveneens op 12.IX (P. Rooij).

13. *Spodoptera exigua* (Hübner). Op 10.VII vloog in het Van Hunenplak (Terschelling) een vers exemplaar boven bloeiende Dophei (P. Zumkehr c.s.).

14. *Heliothis peltigera* (Denis & Schiffermüller). Op 5.X werd een exemplaar te Rotterdam aangetroffen (J. Lucas).

15. *Autographa gamma* (Linnaeus). Pas op een extreem late datum, namelijk op 8.V, werd het eerste exemplaar te Kortgene gezien. Daarna volgden zes exemplaren van Ouddorp, Brielle, Lekkerkerk en Steenwijk, zodat de vlinder toen al redelijk over het land verbreed geweest moet zijn. Vanaf 27.V tot eind X werd *gamma* wel ergens uit het land gemeld, maar het gehele voorjaar en een groot deel van de zomer bleven de dagtotalen laag (maandtotaal van mei 6, van juni 90!). Pas in de laatste decade van VII kwam er een duidelijke verbetering (79 op de 28ste). Deze tendens zette zich voort in VIII en in de laatste week daarvan werd op de 29ste de top bereikt met 379 getelde exemplaren. In de eerste helft van IX echter namen de aantallen drastisch af, waarschijnlijk door de verslechterde weersomstandigheden. In de laatste decade trad evenwel weer een duidelijke verbetering in die voortduurde tot aan het eind van de eerste week van X. Zo werden op 3.X nog 53 exemplaren geteld op Herfstasters te Nieuw Formerum (P. Zumkehr) en op 5.X 60 op Afrikanen te Middelburg (J. Wedts de Swart). Doch daarna werd de vlinder plotseling overal zeer schaars. Late waarnemingen waren: op 2.XI te Oosthuizen, op 4.XI te Amsterdam en op 7.XI te Stein en op Terschelling.

Totaal aantal waarnemingen: 8300, heel laag voor deze soort.

16. *Autographa bractea* (Denis & Schiffermüller). Net als in 1984 één exemplaar: op 5.VII te Terziet (Zuid-Limburg) op licht (J. Rootbeen).

17. *Rhodometra sacraria* (Linnaeus). Op 15.VIII één exemplaar te Drempt (Ch. Naves).

18. *Euchromius ocellus* (Haworth). Op 26.IX één exemplaar te Lekkerkerk (J. Lucas).

19. *Udea ferrugalis* (Hübner). In totaal werden acht exemplaren waargenomen, waarvan vijf te Nieuw Formerum op Terschelling op 11, 25 en 27.VII en één op 16.VIII. De andere drie waren afkomstig van Oostzaan op 28.IX (R. de Vos), Melissant op 3.X (K. Huisman) en Hulst op 17.X (E. Vermandel).

20. *Nomophila noctuella* (Denis & Schiffermüller). De waarnemingen strekken zich uit over een vrij lange periode, namelijk van 2.VI-19.X. Zowel het vroegste als het laatste exemplaar zijn afkomstig uit de val te Melissant. Niettegenstaande de vrij lange vliegtijd bedraagt het totale aantal waargenomen exemplaren niet meer dan 19, verdeeld over 17 data, doordat elke keer niet meer dan één exemplaar werd aangetroffen. Verdeeld over de maanden zijn de aantallen: twee in VI, drie in VII en in VIII, vijf in IX en zes in X.

Vindplaatsen. Lbg.: Stein; Zl.: Hulst, Kortgene; ZH.: Melissant; NH.: Den Helder; Gdl.: Drempt; Fr.: Terschelling (Nieuw Formerum, Boschplaat).

21. *Palpita unionalis* (Hübner). In de twee vorige jaren werd geen exemplaar gezien, maar nu was de vlinder weer present. Op 16.X werd er één in de val te Kortgene aangetroffen (J. van Vuure).

22. *Plutella xylostella* (Linnaeus). Op 4.IV (zie het weeroverzicht!) werd het eerste exemplaar te Kortgene aangetroffen. Pas begin V werden weer een paar gezien (Lexmond en Wageningen-Hoog) gevolgd door een bescheiden serie van 16.V-8.VI. Daarna werd de soort gemeld op 17.VI en vervolgens met kleinere of grotere hiaten tussen 3.VII en 20.X. De aantallen waren bijna altijd zeer klein, meest niet meer dan één of twee per dag, een enkele maal rie of vier. Het hoogste aantal bedroeg slechts negen op 28.VIII in de Loenermark (W. Oord). Het totale aantal gemelde exemplaren was 101, verdeeld over de maanden als volgt: IV: 1; V: 13;

VI: 6; VII: 32; VIII: 26; IX: 12; X: 11. Het laatste exemplaar werd in de Kennemer duinen bij Bloemendaal aangetroffen (J. Kuchlein).

Vindplaatsen. Zl.: Ovezande, Veere, Kortgene; ZH.: Melissant, Lexmond; NH.: Twisde, Zaandam, Bloemendaal, Callantsoog; Gdl.: Heumensoord, Wageningen-Hoog, Loenermark; Fr.: Leeudwarden,, Oost-Vlieland, Terschelling (Nieuw Formerum).

SUMMARY

The results of our on the whole mediocre season. In the first week of April a tropical air stream reached The Netherlands and solitary specimens of *Vanessa atalanta*, *Cynthia cardui*, *Macroglossum stellatarum*, *Agrotis ipsilon* and *Plutella xylostella* were observed during this week. A strong indication that they had reached the country with this air stream.

1, 2. *Pieris brassicae* and *P. rapae*. In May, June and July small migrations of *P. brassicae* and *P. rapae* were observed on the Frisian island of Terschelling, flying to the sea. On May 30 dead insects re found on the shore of Ameland, among which many *brassicae* and *rapae*, many hundreds of bumble-bees and hundreds of Diptera.

3. *Colias hyale*. Seven specimens observed, three in May, three in July and one in August.

4. *Colias crocea*. Only five specimens, one in July and four in September.

5. *Vanessa atalanta*. Scarce during most of the summer. Many more specimens at the end of September and the first week of October. But thereafter numbers decreased rapidly. Total number observed: 3800.

6. *Cynthia cardui*. A few in April, increasing numbers in May and June, but in August especially common in the south. Decreasing in September and onwards, last specimen on 3 November. Total number 3100, strongly contrasting with 85 in 1984.

7. *Lampides boeticus*. One in the eastern part of the prov. of Gelderland on 10 August, the third specimen for The Netherlands.

8. *Acherontia atropos*. One in July, three in September, one chrysalis in October.

9. *Agrus convolvuli*. One by the end of July, two by the end of August.

10. *Macroglossum stellatarum*. One on 6 April, nine in July and six in August, only 16 in all.

11. *Agrotis ipsilon*. One on 3 April, one mid May, sparsely from June till the end of August, locally common in September and the beginning of October. Last specimen on 16 November. Total number 902, much better than in 1984.

12. *Peridroma saucia*. Only five specimens, three in September, two in October.

13. *Spodoptera exigua*. One on 10 July.

14. *Heliothis peltigera*. One on 5 October.

15. *Autographa gamma*. First specimen on 8 May, very late. From the end of that month till the end of October a continuous row of observations, but numbers remained low till the end of July. Best month was August. After the first week of October suddenly rare. Last specimens in the first week of November. Total number 8300, very low for *A. gamma*.

16. *Autographa bractea*. One specimen in the south of the prov. of Limburg on 5 July.

17. *Rhodometra sacraria*. One specimen in Gelderland on 15 August.

18. *Euchromius ocellus*. One specimen on 26 September.

19. *Udea ferrugalis*. Three specimens in July, one in August, one in September and two in October.

20. *Nomophila noctuella*. Only 19 specimens in the period from 2 June till 19 October, 11 of them in the autumn.

21. *Palpita unionalis*. One on 16 October in the prov. of Zeeland.

22. *Plutella xylostella*. Only 101 specimens observed, an extremely low number. First specimen on 4 April, last on 20 October. Best months July and August.

LITERATUUR

Bretherton, R. F. & J. M. Chalmers-Hunt, 1986. the immigration of Lepidoptera to the British Isles in 1985. — *Entomologist's Rec. J. Var.* 98: 159-163.

Leeuwen, G. van, 1986. Najaarsverplaatsingen van *Atalanta's* (*Vanessa atalanta*) te Vrouwenbos (Zuid-Limburg). — *Natuurh. Maandbl.* 75 (8): 134-137.

Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam.

Enkele nieuwe Nederlandse vindplaatsen van zeldzame soorten van het genus *Platycheirus* (Diptera: Syrphidae)

door

J. van der LINDEN

ABSTRACT. — Some new localities of rare species of the genus *Platycheirus* in The Netherlands (Diptera: Syrphidae). Notes on the re-identification of several Dutch specimens of the genus *Platycheirus* Lepeletier & Serville are presented. Special attention is paid to *P. immarginatus* (Zetterstedt), which appeared more common than supposed. A list of all specimens never mentioned in literature is given.

Fig. 1. De vindplaatsen van *P. immarginatus* in Nederland. De dikke lijn geeft de grens aan tussen het Holocene klei- en veengebied en de pleistocene zandgronden (naar Barendregt, 1985).